

รายการอ้างอิง

เกษม ขนากแก้ว. อิทธิพลของวรรณคดีต่างประเทศต่อวรรณคดีไทย.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ , 2539.

เกษม ทองอร่าม. ครูชำนาญการ วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์. สัมภาษณ์,

27 เมษายน 2550 17 พฤษภาคม 2550 และ 26 กรกฎาคม 2550.

จตุพร รัตนวราหะ. ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร. สัมภาษณ์,

18 กรกฎาคม 2549.

จุลชาติ อรัณยะนาค. ครูชำนาญการ วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.

สัมภาษณ์ , 22 พฤษภาคม 2550.

จรรยา วีระวานิช. วิศวกรโยธา - ละคร. กรุงเทพฯ : โปรแกรมการพิมพ์วิทยาลัยครู

สวนสุนันทา, 2532.

คณัย ไชยโยธา. ลัทธิศาสนาและความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร

: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2538 .

คำรณราชานุภาพ , สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ตำราฟ้อนรำ. ในอนุสรณ์

งานฉาปนกิจศพ นายยวง อังศุสิงห์ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2510 พระนคร :

โรงพิมพ์ พระจันทร์ , 2510.

ชนิด อยู่โพธิ์. โขน. พระนคร : โรงพิมพ์ศิวพร , 2511.

ชนิด อยู่โพธิ์. ตำนานโขนหลวง. ในอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายเจริญ

เวชเกษม 20 พฤษภาคม 2534. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2534.

ชนากิต. ตำนานเทพเจ้าและอสูร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ปริมาตร, 2546.

นาคะประทีป. สมญาภิธานรามเกียรติ์. พระนคร : แพร่พิทยา, 2510.

นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์. มหัศจรรย์อินเดียแผ่นดินแห่งความหลากหลาย. กรุงเทพฯ : โรง

พิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย , 2549.

ปกรณ์ พรพิสุทธ์. นาฏศิลป์ 8 ว. กลุ่มนาฏศิลป์ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร.

สัมภาษณ์ , 22 พฤษภาคม 2550.

ประทีป พวงลำลี. หลัคนาฏศิลป์. พระนคร : แผนกการพิมพ์วิทยาลัยครูสวนสุนันทา ,

2512 .

ประดิษฐ์ ศิลปะสมบัติ. ครูชำนาญการ วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.

สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2550 และ 20 กรกฎาคม 2550.

ประพันธ์ ตูคนธชาติ. หัวโขน พงศ์ในเรื่องรามเกียรติ์. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์
พรินติ้ง กรุ๊ป, 2534.

ประเมษฐ์ บุญยะชัย . การรำของผู้ประกอบพิธีไหว้ครู – ละคร. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2540.

ประเมษฐ์ บุญยะชัย . ครูเชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิต
พัฒนศิลป์ สัมภาษณ์ , 18 กรกฎาคม 2549 และ 14 พฤษภาคม 2550.

ประสาท ทองอร่าม . นักวิชาการละครและดนตรี 8 ว. กลุ่มงานวิจัยและพัฒนากการแสดง
สำนักการสังคีต กรมศิลปากร . สัมภาษณ์ , 20 กรกฎาคม 2549 และ 28
พฤษภาคม 2550.

ปัญญา นิตยสุวรรณ . ศิลปินในธรรม ศิลปินที่น่ารู้จักครูทองเริ่ม มงคลนัญ .

นิตยสารศิลปากร 28 ,1 (มีนาคม 2527)

ปัญญา นิตยสุวรรณ ศิลปินที่น่ารู้จักครูยอดแสง ภักดีเทวา . นิตยสารศิลปากร 29 ,
3 (กรกฎาคม 2528)

เผด็จ พลับประสงค์ . นักวิชาการละครและดนตรี 8 ว. กลุ่มงานวิจัยและพัฒนากการแสดง
สำนักการสังคีต กรมศิลปากร . สัมภาษณ์ , 24 กรกฎาคม 2550.

พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พุทธศักราช 2530 พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์วัฒนา, 2547.

พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก , พระบาทสมเด็จพระ . รามเกียรติ์. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์แพร่พิทยา , 2547.

พุทธเลิศหล้านภาลัย , พระบาทสมเด็จพระ.รามเกียรติ์. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาการ , 2544.

พุดผล อนรรักษ์ถาวรและคณะ . เพลงพระพิราพเต็มองค์ . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
ทรงสิทธิ์วรรณ , 2548 .

พุดหลวง . เทวโลก . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ , 2530.

ไพโรจน์ ทองคำสุก . ครูเสรี หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติ รูปแบบความเป็นครูผู้
ถ่ายทอดและสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย . กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองการพิมพ์ ,
2547.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว , พระบาทสมเด็จพระ . เทพเจ้าและสิ่งน่ารู้ . กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์ศรีปัญญา , 2547.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว , พระบาทสมเด็จพระ . รามเกียรติ์บทร้องบทพากย์ พระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.
พระนคร : โรงพิมพ์มหาดไทย กรมราชทัณฑ์ , 2502.

มนตรี ตราโมท . ศัพท์สังคิต . พระนคร : โรงพิมพ์ศิwap , 2507

มนัส สงค์ประพันธ์ . นาฏศิลป์ 7 กลุ่มนาฏศิลป์ สำนักงานสังคิต กรม
ศิลปากร . สัมภาษณ์ , 18 กรกฎาคม 2550.

เมธี เข้มทอง . บทบาทของอุษีในการแสดงนาฏศิลป์ . ศิลปินนัพนธ์ประกาศนียบัตรนาฏ
ศิลป์ชั้นสูง วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร , 2515 .

ราชม พุทธิเวส . ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง , ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย
สำนักงานสังคิต กรมศิลปากร . สัมภาษณ์ , 20 กรกฎาคม 2549 , 27 เมษายน
2550 และ 25 พฤษภาคม 2550

รินฤทัย สัจจพันธุ์ . นามานุกรมรามเกียรติ์ . กรุงเทพมหานคร : เอดิสัน เพรส
โปรดักส์ , 2546)

ว . จีนประดิษฐ์ , ดวงมหาลาภฉบับพิเศษตำนานพระอุษี . กรุงเทพมหานคร
: สยามบรรณาการพิมพ์ , 2548.

ศักดิ์ศรี เข้มนัคดา . รวมบทประพันธ์บางเรื่อง . ในอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ
นายทิพ พักเจียม 2 สิงหาคม พ.ศ.2525 . กรุงเทพมหานคร : จงเจริญการพิมพ์
, 2535

ศิลปากร , กรม.บทโขนกรมศิลปากรปรับปรุงการแสดง . ในการพระราชทานเพลิงศพ
จมีนสมุหพิมาณ หรือ หลวงวิลาศวงงาม (หรั้า อินทรนัญ) กรุงเทพมหานคร :
กรมศิลปากร , 2507.

ศิลปากร , กรม. ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ เล่ม 1 . กรุงเทพมหานคร : เอดิสัน
เพรส โปรดักส์ , 2546.

ศิลปากร , กรม. โรงละครแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดสุพรรณบุรี.

กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์ , 2543.

ศิลปากร , กรม. สุจิตร์โชน ชุต รามาวตาร . กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์
การพิมพ์ , 2530.

ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์ , สุมาลย์ บ้านกล้วย. ตัวละครในรามเกียรติ์. กรุงเทพมหานคร :
ชนเศวตการพิมพ์ , 2525.

ศุภชัย จันทรสุวรรณ. การศึกษาวิเคราะห์วิธีการร่ายรำและลีลาท่ารำของโจนตัวพระ.
วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุณภูมิบัณฑิต สาขานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2547.

ศุภชัย จันทรสุวรรณ. ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง , คณะศิลปกรรมศาสตร์
ดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์. สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2550 .

สมชาย ทับพร , คีตศิลป์ 8 ว. สำนักงานสังคีต กรมศิลปากร. สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม
2550.

สุชาติ กิจชัยพร. มหาเทพพระศิวะพระนารายณ์พระพรหมพิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ส. พิจิตร , 2544.

สุจิตต์ พันธุ์สังข์. ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์โยนยักษ์ สำนักงานสังคีต กรมศิลปากร.
สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2550.

สุรเชษฐ์ เฟื่องฟู. นาฏศิลป์ 8 ว. กลุ่มนาฏศิลป์ สำนักงานสังคีต กรมศิลปากร.
สัมภาษณ์ , 27 กรกฎาคม 2550.

เสฐียร โกเศศ (พระยาอนุমানราชชน). อุปกรณ์รามเกียรติ์. พระนคร : สำนักพิมพ์
บรรณาการ , 2515.

เสรี หวังในธรรม. นาฏศิลป์และดนตรีไทยศูนย์สังคีตศิลป์. กรุงเทพมหานคร :
เรือนแก้วการพิมพ์ , 2525.

เสรี หวังในธรรม , ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง . สัมภาษณ์ , 16 กรกฎาคม
2549 , 17 กรกฎาคม 2549 , 20 กรกฎาคม 2549 และ 18 กรกฎาคม 2549.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

วรรณกรรมบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอน กไลโกฎหลงรส บทพระราชนิพนธ์ใน
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1)

วรรณกรรมบทละคร เรื่องรามเกียรติ์ ตอน ลักสีดา พระราชนิพนธ์ใน
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6)

วรรณกรรมบทละคร เรื่องรามเกียรติ์ ตอน ถวายลิง พระราชนิพนธ์ใน
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชการที่ 2)

วรรณกรรมบทละคร เรื่องรามเกียรติ์ ตอน กลไโกฎหลงรส ที่กรมศิลปากร
นำมาใช้เป็นหลักในการแต่งบทโขน เรื่องรามเกียรติ์ ตอน กลไโกฎหลงรส มีปรากฏอยู่ใน
ในบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1)
ได้กล่าวถึงเนื้อเรื่องตอน กลไโกฎหลงรส ไว้ดังนี้

ข้า มาจะกล่าวบทไป	ถึงพระกไลโกฎฤณี
เป็นบุตรอิสีสิงมุนี	มฤคินั้นเป็นมารดา
แต่บิดรยังไม่บรรลัษ	ก็ได้ฉานโลกีย์แกลัวกล้า
อยู่ยังศาลวันอรัญวา	แดนพาราโรมพัตตัน
ได้พระสยมภูญาณ	ตบะกิจการฉานกวอดขัน
สร้างพรตอดจิตเป็นนรินทร์	ฝนนั่นแล้งไปถึงสามปี ฯ

๑ ๖ คำ ๑

เมื่อนั้น	ท้าวโรมพัตตันเรื่องศรี
แต่ฝนไม่ตกในธานี	ภูมิเราร้อนวิญญูณ์
ทั้งหมู่เสนาประชาชน	ได้รับความทุกข์ทนถ้วนหน้า
ทุพภิกขันครกัลป์บังเกิดมา	เวทนาอดอยากลำบากใจ
จึงมีบรรหารสิงหนาท	แก้มหาอำมาตย์ผู้ใหญ่
เราจะบวงสรวงเทพไท	อันได้เป็นหลักพระบุรี
ทั้งพระเสื่อเมืองทรงเมือง	จงแต่งเครื่องบูชาบายศรี
เหล่าข้าเปิดไถ่บัตร์พลี	ขอฝนให้มีฤดูกาล ฯ

๑ ๘ คำ ๑

บัดนั้น	เสนาผู้ใหญ่ใจหาญ
ก้มเกล้ารับรสพจมาน	กลานออกจากห้องพระโรงคัล ฯ

๑ ๒ คำ ๑ เสมอ

ให้ปลุกศาลลงกลางพระนคร	อลงกรณ์รายราชวัติกัน
ทั้งนางท้าวซึ่งผีสิงนั้น	ก็เตรียมกันคอยเสด็จภูมิ ฯ

๑ ๒ คำ ๑ เจรจา

เมื่อนั้น	ท้าวโรมพัตเรื่องศรี
ครั้นรุ่งสว่างชาติตรี	เข้าที่สระสงรงคงคา

แต่องค์ทรงเครื่องอลงการ   พร้อมสนมนงคราญซ้ายขวา
เสด็จจากปราสาทแก้วเวไฟฟ้า   โยธาแห่งแน่นอนไป ฯ

๑ ๔ คำ ๑ กลองโยน

ครั้นถึงที่ทรงสุคนธ์เจิม   เฉลิมรูปเทวาน้อยใหญ่
จุดเทียนบูชาโปรยมาลัย   ภูวนายสังเวทวิญ ฯ

๑ ๒ คำ ๑ เช่นหล้า

กระบะพรัง   ขอเชิญเทวราชผู้ศักดิ์   ซึ่งรักษาพระนิเวศน์เขตชั้นท์
จงรับสังเวทพิธีกรรม   อันข้าบูชาด้วยภักดี
ทั้งพระเสื่อเมืองทรงเมือง   อุดมเดชรุ่งเรืองรัศมี
จงคิดกรุณาปรานี   แก่โยธีไพร่ฟ้าประชาชน
ยังวิสสวลาหคตมา   ให้จำเรณูธัญญาพิชผล
ช่วยชีวิตสัตว์ไว้ไม่อับจน   จะได้แผ่กุศลให้ทุกวัน ฯ

๑ ๖ คำ ๑ สาธุการ

บัดนั้น   นางท้าวแสนกลคนขยัน
จุดเทียนประนมบังคมคัล   ตัวสั้นเท่าเท้าหาบเรอ ฯ

๑ ๒ คำ ๑ เช่นหล้า

ลุกขึ้นส่ายคนพ่นนู้หรี   ทำที่พุดจาย้าเหยอ
ร่างำทำทับสี่เกลอ   เรียกสมุนแก้เกื้อวุ่นไป ฯ

๑ ๒ คำ ๑

จึงบอกว่าอารักษ์ศักดิ์สิทธิ์   สถิตอยู่ในฐานศาลใหญ่
ว่าถ้าได้เครื่องอันชอบใจ   จะช่วยภูวนายข่อย่าอาวรณ์ ฯ

๑ ๒ คำ ๑ เจรจา

เมื่อนั้น   ท้าวโรมพิตชาณูสมร
แต่บวงสรวงฝูงเทพนิกร   ในพระนครทุกแห่งไป
มิได้ว่างเว้นเวลา   ฝนจะตกลงมาก็หาไม่
พระองค์ผู้ทรงภพไตร   ไม่มีความสุขสำราญ ฯ

๑ ๔ คำ ๑

บัดนั้น	จึงนายพรานไพรใจหาญ
แจ้งว่าพระปิ่นสุธาธาร	ตั้งการบวงสรวงเทวา
ได้ถึงเจ็ดเดือนเจ็ดวัน	ฝนนั้นไม่ตกแต่สักห้า
นายพรานก็รีบเข้ามา	ยังพาราโรมพัทธธานี ฯ

๑ ๔ คำ ๑ เชิด

ครั้นถึงน้อมเศียรบังคมทูล	นเรนทรสุรปิ่นภพเรื่องศรี
อันฝนแล้งแห้งไปถึงสามปี	เหตุนี้ด้วยพระนักรพรต
อยู่ในศาลวันหว่างไศล	ซื่อกลไกฎคาบส
เข้ามานช้านาญไม่เจือคงค	อดจิตจำเริญภาวนา ฯ

๑ ๔ คำ ๑

เมื่อนั้น	ท้าวโรมพัทธนาถา
ได้ฟังก็แจ้งในวิญญาณ์	ผ่านฟ้าคำริตรีไป
จำเป็นจะล้างพิธิ	ของพระมุนีเสียให้ได้
อันสตรีเป็นที่ประโลมใจ	จะแต่งไปด้วยเล่ห์อุบายกล
ล้างกิจด้วยรสสงสาร	ให้เธอเสียมานจำเริญผล
คิดแล้วพระปิ่นสุธาคล	เสด็จเข้าไพชยนต์บุรี ฯ

๑ ๖ คำ ๑ เสมอ

ครั้นถึงสถิตเหนือแท่นแก้ว	แล้วเรียกพระธิดา โฉมศรี
รับขวัญพลางกล่าววาที	เจ้าดวงชีวิของบิดา
บัดนี้ยังมีพระคาบส	สร้างพรตทรงญาณฉานกล้า
มหาเมฆไม่ตั้งตกมา	ถ้าหากเวทนาทั้งกรุงไกร
เจ้าจงออกไปหิมพานต์	ทำลายฉานเธอเสียให้ได้
แล้วพาเข้ามายังกรุงไกร	เป็นปิ่นไพร่ฟ้าประชากร ฯ

๑ ๖ คำ ๑

เมื่อนั้น	นางอรุณวดีคดวงสมร
ก้มเกล้ารับสั่งพระบิดร	บังอรทูลตอบพระบัญชา
ซึ่งพระองค์โปรดปรานประการใด	จะรับใส่เศียรเกล้าเกล้า
ลูกรับขอเอาชีวา	สนองเบื้องบาทาทพระทรงธรรม์

๑ ๔ คำ ๑

เมื่อนั้น	ท้าวโรมพัตรรังสรรค์
ฟังพระธิดาวิลาวัณย์	ภูธรรับขวัญนางเทวี
มีความชื่นชมโสมนัส	ดั่งได้สมบัติโกสิย์
เสด็จจากแท่นแก้วรุจี	ออกที่พระโรงรัตนา ๑

๑ ๔ คำ ๑ เสมอ

จึงสั่งเสนาผู้ใหญ่	อันปรีชาไวแก่ล้ากล้า
จงเตรียมรถเตรียมพลโยธา	พระธิดากุจะไปพนาลี ๑

๑ ๒ คำ ๑

บัดนั้น	จึงมหาเสนาทั้งสี่
รับสั่งพระองค์ทรงธรณี	ออกมาจากที่พระโรงชัย ๑

๑ ๒ คำ ๑ เสมอ

จึงจัดกระบวนพระประเทียบ	ขอเฝ้าแหนเรียบงามไสว
อันหน้ารถแก้วแววไว	ล้วนใส่เสื้อเขียวเครือวัลย์
ถัดไปใส่เสื้อสีทับทิม	สีฟ้าขลิบริมสลับคัน
หมู่หนึ่งใส่เสื้อสีจันทน์	ถัดนั้นเสื้อม่วงติดกรอง
ถัดไปใส่เสื้อสีแดง	พื้นแย่งถื่อหอกเป็นทิวทอง
ริ้วนอกถื่อปิ่นคร่ำทอง	ตั้งกองคอยเสด็จพระบุตรี ๑

๑ ๖ คำ ๑ เจรจา

เมื่อนั้น	องค์พระธิดาโฉมศรี
ครั้นรุ่งรางสว่างแสงพระรวี	ก็จรลีไปสรงสาคร ๑

๑ ๒ คำ ๑ เสมอ

ชมตลาด	ชำระสระสนานสำราญองค์	ทรงสุคนธ์ธารกลืนเกษร
	ภูษาลายเครือกนิษฐ	ช่อเชิงมั่งกรกระหวัดกาย
	สไบคาดพื้นทองกรองริม	สอดสีทับทิมเฉิดฉาย
	ทับทรวงมรกตจำหลักหลาย	ดาบทิศสร้อยสายสังวาลวรรณ
	สะอึ่งแก้วแววเลื่อมมุกดาหาร	ดวงประพาพพานพับประดับถัน
	พาหุรัดทองกรมังกรพัน	ธารงเพชรภูคั่นพรายตา

ทรงมหามงกุฎเนาวรัตน์
งามเพียงนางเทพกนิรา
กรรเจียกจอนจรัสชายขวา
นวนาคยาดรามาชิ้นรถ ๑

๑ ๘ คำ ๑ เพลง

โทม	รถเอยรถทรง	งามองค์พระธิดาลงกต
	งามแปรกแอกงอนอ่อนชด	งามช่อชิ้นลคบัลลังก์ลอย
	งามทวยรวรับหางหงส์	งามทรงบุษบกระหนกห้อย
	งามมุกสุกความอร่ามพลอย	งามยอดคั้งจะย้อยด้วยทองพราย
	งามสินธพเทียมทั้งสี่	งามสารถึขับเจ็ดฉาย
	งามเครื่องสูงรื้อเป็นทิวราย	งามพวงกลองตะพายประโคมครึก
	งามแถวชงชายพรายสุวรรณ	งามเสียงกงถันก้องกึก
	งามทางหว่างไสลไพรพฤษ	งามพลแห่ฮึกเข้าคองคอน ๑

๑ ๘ คำ ๑ เชิด

ร่าย	เดินทางเรียบธารผ่านทุ่ง	ตามเชิงเวียงวังสิงขร
	ข้ามชลตาทำน้ำประทับนอน	รอนแรมมาในพนาตี ๑

๑ ๒ คำ ๑

โทม	ชมหมูปักษาทิวชาติ	เคลื่อนกลาดจับไม้อิงมี
	สร้อยร่าจับคันสารภี	โนรีจับจิกดอกประยงค์
	นกเขาจับขันบนแคป่า	สาธิตาจับกิ่งกาหลง
	นกแก้วจับคันคันทรง	ฝูงหงส์บินร่อนมาจับยาง
	มยุราจับคันบุษนาก	จากพราภบินตรงมาจับกร่าง
	โพระดกเคียงคู่จับคาง	นกกลางจับเครือแสงพัน
	ไก่อ่าบินจับคันตะคร้อ	พระยาลอเลียบกิ่งกระทิงหัน
	ช่างทองจับคันชิงชัน	เบญจวรรณเดินไต่กิ่งกระวาน
	ฟังเสียงวิหคนกร้อ	ทำนองสังคีตขับขาน
	เปลือกเปลือกจำเรียมไฉนงคราญ	จนใกล้สถานพระสิทธา ๑

๑ ๑๐ คำ ๑ เชิด

บัดนั้น	นายวันจรกพรานป่า
นำเสด็จพระราชธิดา	มาใกล้บริเวณพระนักรพรต

จึงให้หยุดรถแก้วมณี
 กำชับโยธาม้ารถ
 จึงทูลพระบุตรโคมยง
 เห็นหลังคาช่อฟ้าอยู่ไรไร
 ไว้ที่ใกล้อาศรมบท
 กำหนดอย่าให้อ้ออิงไป
 ชีตรงพุ่มไม้สูงใหญ่
 โนนที่อาศัยพระอาจารย์ ฯ

๑ ๖ คำ ฯ

เมื่อนั้น
 ลงจากรถแก้วสุรگانต์
 พระธิดาเยาวยอดสงสาร
 ตรงไปสถานศาลา ฯ

๑ ๒ คำ ฯ เพลง

ครั้นถึงจึงเห็นพระนักรกรรม์
 ดวงพักตร์นั้นเป็นมฤคา
 ผู้ทรงพรตกรรม์แก้วกล้า
 กัลยาลงนั่งคุษฎี ฯ

๑ ๒ คำ ฯ

เมื่อนั้น
 ไม่เคยเห็นรูปสตรี
 เห็นเขาคอดอกครัดเคร่ง
 สัตว์นี้เป็นไฉนจึงไม่รู้
 ตรได้แล้วจึงกล่าววาที
 จึงมีเขาที่อกภูหลากใจ
 พระกไลโกฏฐาณิ
 มีความสงสัยก็พิศดู
 คั่งปทุมตุมเต่งตั้งคู่
 จะเป็นหมู่เคียรฉานนามใด
 เอ็งนี้เป็นสัตว์พวกไหน
 ไม่เคยพบเห็นแต่ก่อนมา ฯ

๑ ๖ คำ ฯ

เมื่อนั้น
 ได้ฟังจึงตอบพระสิทธิธา
 ไม่งอกในเศียรเหมือนฝูงสัตว์
 เต่งตั้งดวงบุษบัน
 พระองค์ผู้ทรงคบะฉาน
 พิเคราะห์ดูให้รู้ว่าร้ายดี
 ว่าพลาททางเข้าปรนนิบัติ
 ด้วยกลมารยาพิราไน
 นางอรุณวดีเส่นหา
 เขาข้านี้หน้าอัศจรรย์
 มาพลัดขึ้นที่อกเหมือนแก้งปีน
 อ่อนละม้ายคล้ายกันกับสำลี
 ขอประทานโปรดเกล้าแก่สี
 ข้าเป็นคั้งนี้ด้วยอันใด
 สัมผัสทำนวดพื้นให้
 แก้งช่วยวนใจพระมุนี ฯ

๑ ๘ คำ ฯ

เมื่อนั้น
ไม่รู้ในกลสตรี
เข้าประคองต้องเต้าสุมนทา
ให้เกิดประคิพพัทธอวรณ์
เซยกัณเณมเนตรเกศกรรม
ภุมรินบินเคล้าสุมาลัย
เซยซาบอาบสร้อยเสาวรส
ร่วมภิรมย์สมสุขสำราญ

พระกไลโกฤถายี
ลิมที่คำสั่งพระบิดร
กายาแนบเนื้อดวงสมร
ถึงไม่มีผู้สอนก็เป็นไป
เกษมสันต์ในความพิสมัย
แทรกใช้เกสรปทุมมาลัย
สูงงกชคลี่กลีบหอมหวาน
ในสถานศาลาอารญ ฯ

๑ ๘ คำ ๑ กล่อม

ก็เสียดบะกิจพิธิกรรม
ฟ้าเปรี้ยงเสียงสนั่นอิงอล

พลาหกครั้นครั้นคะนองฝน
ตกจนนองพื้นพสุธา ฯ

๑ ๒ คำ ๑ กุกพาทย

เมื่อนั้น
ครั้นเห็นพระมณีผู้ปรีชา
จนได้ร่วมรสสังวาส
อิงแอบแนบข้างไม่ห่างไกล
ตัวเข้าเป็นราชธิดา
พระบิดรงค์ผู้ทรงธรรม
เข้าไปโปรดเกล้าประชากร
เหมือนหนึ่งช่วยชีพชีวัน

นางอรุณวดีเส่นหา
หลงด้วยมารยาพิราโน
อัครราชแนบสนิทพิสมัย
อรไทจึงกล่าววาที
กษัตราโรมพัคบุรีศรี
ให้ข้านี้มาเชิญพระนักรกรรม
อันได้เค็ดร่อนทั้งเขตขันฑ์
ฝูงคนทั้งนั้นให้พันภัย ฯ

๑ ๘ คำ ๑

เมื่อนั้น
ฟังนางหวนทุกข์ฉุกใจ
เอะภูผิดแล้วครั้งนี้
ให้เสียดายตบะกิจวิทยา
ครั้นจะละนางอยู่สร้างพรต
จำกูจะตั้งหน้าไป
คิดแล้วจึงตอบวาจา

พระกไลโกฤถาจารย์ใหญ่
ก็คิดได้ถึงคำบิดา
มาร่วมรสสุคติเส่นหา
อนิจจาจะทำประการใด
เสียดายรสที่ร่วมพิสมัย
จะเป็นกระไรก็ตามที
ซึ่งจะพาเราไปบุรีศรี

สุดแต่สี่กาจะปรานี

รูปนี้มีให้อนาทร ฯ

๑ ๘ คำ ๑

เมื่อนั้น
เห็นพระสิทธิอาวรณ์
ขอเชิญพระองค์รีบไป
ข้าเอาจับกับโยธา

นางอรุณวดีดวงสมร
ยอกรกราบลงกับบาทา
ขึ้นมหาพิชัยรัต
อยู่ที่ชายป่าพนาลี ฯ

๑ ๔ คำ ๑

เมื่อนั้น
ได้ฟังอัครราชเทวี
ฉวยได้ไม้เท้าตาลปัตร
ออกจากอาศรมศาลาลัย

พระกลไโกฎฤทัย
ก็ทรงเครื่องอาหุติชัยไพร
บริขารนั้นขัดใส่ยามใหญ่
ไปด้วยองค์อัครชายา ฯ

๑ ๔ คำ ๑ เสมอ

เมื่อนั้น
ครั้นถึงที่ประทับโยธา
ขึ้นนั่งบัลลังก์รถทรง
ให้เลิกพหลโยธี

นางอรุณวดีเส่นหา
กัลยาเชิญองค์พระมุนี
ท่ามกลางอนงค์สาวศรี
คืนเข้าบุรีอรไท ฯ

๑ ๔ คำ ๑ เชิด

ครั้นถึงเมืองโรมพัตตัน
ฝูงสัตว์มัจฉาก็ดีใจ

ฝนสวรรค์ล้นฟ้าท่าใหญ่
ห้วยหนองนอนไปด้วยธารา ฯ

๑ ๒ คำ ๑ กุฎพาทย์

บัดนั้น
ต่างคนยินดีปรีดา
เห็นหน้าคังหน้ากวางทราย
ต่างร้องสรรเสริญเจริญยศ

หญิงชายชาวเมืองถ้วนหน้า
พากันมาดูพระนักพรต
รูปกายเป็นเพศมนุษย์หมด
ทั่วทั้งชนบทธานี ฯ

๑ ๔ คำ ๑ เจริจา

เมื่อนั้น
ครั้นรู้ว่าราชบุตร
มีความชื่นชมโสมนัส

ท้าวโรมพัตเรื่องศรี
ได้พระมุนีมาคังใจ
พูนสวัสดิ์พัศตร์ผ่องคังไช

ลงจากปราสาทแก้วแววไว   เสด็จไปรับรองค์พระสิทธา ฯ

๑ ๔ คำ ๑ เสมอ

ครั้นถึงจึงประณตบทบงสุ   พระคาบสผู้ทรงศึกษา
เชิญลงจากรถรัตนา   มาขึ้นมหาปราสาทชัย ฯ

๑ ๒ คำ ๑ เสมอ

ให้นั่งเหนือบัลลังก์แก้ว   แล้วมีมธุรสปราศรัย
พระองค์ทรงพรตอยู่กลางไพร   ชำนาญในกิจพิธี
ด้วยอำนาจวิทยาอาคม   ของพระบรมฤาษี
ฝนนั้นแล้งไปสามปี   ประชาชีไพรฟ้าก็ล้มตาย
จึงให้ไปเชิญเข้ามา   ช่วยชีวาสัตว์ทั้งหลาย
ซึ่งอุปัทวันอันตราย   จะหายด้วยบุญพระอาจารย์ ฯ

๑ ๖ คำ ๑

เมื่อนั้น   พระมุนีผู้ปริชาหาญ
ได้ฟังจึงตอบพจมาน   เหตุการณ์ทั้งนี้มีได้รู้
สาระวนสวคมนต์ถาวนา   ตั้งใจรักษาจิอยู่
เป็นใจไม่ให้ไปบอกกุ   จึงสูยยามมาถึงสามปี
ต่อเมื่อให้องค์อรไท   ออกไปหารูปผู้ฤาษี
แจ้งว่าเกิดภัยในธานี   เรานี้จึงได้เข้ามา ฯ

๑ ๖ คำ ๑

เมื่อนั้น   ท้าวโรมพัฒนาตา
ชื่นชมโสมนัสปรีดา   ในองค์พระมหาอาจารย์
จึงถวายรูปเทียนหิรัญมาศ   สุมาลาศเสาวรสมหหวาน
ให้พระองค์ผู้ทรงคบะญาณ   อยู่ปราสาทสุรگانต์รัฐจี ฯ

๑ ๔ คำ ๑ เจรจา

เมื่อนั้น   พระกไลโกฏฤาษี
ภิรมย์สมสวาทด้วยเทวี   มีแต่ผาสูกจำเริญใจ
เพลิดเพลินในรสเสน่ห์หา   จะจงกรมภาวนาก็หาไม่

ลืมห่าพิธิบุชาไฟ	ลืมหไฟรอวาสแต่ก่อนกาล
ลืมหทั้งขณะสานุศิษย์	ลืมหกิจกำเรบด้วยสงสาร
แต่ภิรมย์สมสุขด้วยเขวามาลัย	แสนสนุกสำราญทุกเวลา ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ กล่อม

วรรณกรรมบทละคร เรื่องรามเกียรติ์ ตอน ลักสีดา ที่กรมศิลปากรนำมาใช้เป็นหลักในการแต่งบทโขน เมื่อครั้งนำออกแสดงในยุคฟื้นฟูนาฏกรรมโขนเมื่อปีพ.ศ. 2500 คือ บทโขนเรื่อง รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6)

ตัดตอนตั้งแต่ทศกัณฐ์ใช้ให้มาริสแปลงกายเป็นกวางทองจนถึงทศกัณฐ์แปลงกายเป็นฤๅษีสุธรรมเข้าไปลักนางสีดา มีดังนี้

รำ

ครั้นถึงโคทาวาริศรี	ภูมิจให้พักพลขันธ
แล้วกำหับเสนาคุมภันท์	ให้ทั่วกันซ่อนซุ่มตามพุ่มไม้
ตัวกูจะไปดูเหตุการณ	กับขุนมารมาริจผู้ใหญ่
พวกเจ้าอย่าอึ่งคنيعไป	อย่าเที่ยวไกลไปจากที่นี้
สั่งแล้วจึงมีบัญชา	แก่พญามาริจยักษิ
ท่านจงจำแลงแปลงอินทรี	ตามที่พูดจากันไว้ ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ

เมื่อนั้น	มาริจจรูราอัชฌาสัย
รับราชบัญชาภูณัย	แล้วถอยออกไปไกลองค์
เสียใจนิจจาพญายักษิ	เชื่อหญิงอัปรัลภณณจนไหลหลง
ความใคร่ประโลมนางโถมยง	จนลืมหองศ์ลืมหราชธรรมมา
การที่คิดครั้งนี้ชั่วแสน	จะร้อนทั่วคินแดนยักษิ
อันพระหริรัภษทรวงศักดา	คงจะผลาญอสุราทั่วธาตรี
ถึงเราว่าจะฝ่าฝืน	ทศพัคคร์คงขึ้นจนถึงที่
จำใจจะถวายเป็นชีวี	เป็นพลีหริราชภษาย

คิดพลางถวายอภิวาท

หลับเนตรสำรวมกายไว้

ไหว้ทวยเทวราชน้อยใหญ่

ตั้งใจร้ายเวทอันฤทธิ ฯ

๑ ตระ 10 คำ ฯ

แขกไทย

รูปทรงกุมภภัณฑ์ก็ปล้นหาย

เรื่องรองผ่องทั่วทั้งอินทรีย์

สองเขามุกดาควิเศษ

ทำที่เอื้องกรายพราयพรรณ

กลายเป็นกวางทองผ่องศรี

ทั้งมีด่างขาวราวหิริญ

สองเนตรนิลรัตน์จัดสรร

เดินไปทางบรรณศาลา ฯ

๑ เชิดฉิ่ง 4 คำ ฯ

แป๊ะ

เมื่อนั้น

นั่งเฝ้าปฏิบัติพระภักศดา

พอเห็นเป็นที่ถูกเนตร

เห็นกวางทำเขียงเมียงมอง

นางสีดาเขายอดเสนาหา

กัถยาเหลือบเห็นกวางทอง

อัสเรศร์ตลิ่งแลจ้อง

นงยังคิดปองต้องฤทัย ฯ

๑ 4 คำ ฯ

ร้าย

จึงนบนิ้วทูลพระภักศดา

แต่เห็นปวงสัตว์ใด ฯ

ข้าอยากได้กวางทองผ่องใส

ไม่ต้องใจเหมือนอย่างกวางนี้ ฯ

๑ 2 คำ ฯ

เมื่อนั้น

ทูลนางสีดามาริ

เกรงจะเป็นกลมาฮา

ทำลวงให้พวงหลงรัก

ยักษ์แสรังแปลงได้ทุกสิ่งสรรพ

เป็นนางรูปสวยให้วงยง

อันกวางป่าหรือว่าจะเป็นทอง

ขออย่าทรงหลงกลอสุรินทร์

พระลักษมณ์ประณตบทศรี

ข้านี้กริ่งใจเป็นพันนั๊ก

ของอสุราอัปมงคลณ์

หวังจักทำร้ายเปนมันคง

เป็นเทเวศร์คนธรรพ์ให้ไหลหลง

พ้อไปปลงชีวาฆ่ากิน

กอบแก้วมุคผองไปหมดสิ้น

จะแค้นทุกข์เปล่าไม่เข้า ฯ

๑ 8 คำ ฯ

เมื่อนั้น

วงยงหลงเล่ห์อสุรี

ตั้งแต่พลัดพรากจากนิเวศน์

นวลนางสีดามารศรี

เทวีบังคมภูวนัย

ท่องเที่ยวในเขตป่าใหญ่

เห็นสัตว์หลายอย่างในกลางไพร
 ทั้งกระจงเสียดผาน่าชม
 โโคกระทิงหมู่ป่ากว้างทราย
 แต่ไรๆ ไม่เคยเห็นเช่นนี้
 ได้มาจะได้ชมรื่นรมย์ครัน
 แม้ได้เป็นเลี้ยงเล่นที่กลางป่า
 ถึงอย่างไร ได้หนังที่นิ่มนวล
 ถึงแม้ว่าทรงศักดิ์ยังรักน้อง
 แม้มิได้กว้างทองที่ต้อใจ

จารีหมีใหญ่แลเสื่อลาย
 ลิงป่าลิงลมมากหลาย
 กินพรรณรายวิไลวรรณ
 กวางประเสริฐเลิศดีทุกสิ่งสรรพ
 แม้มิได้จะศัลยกรรมแสงครวญ
 เมื่อกลับสู่การาจะไว้สวน
 มาปูนั่งก็จะชวนภิรมย์ใจ
 จงโปรดตามกวางทองท่อน้องใคร
 ขอทูลลาภูวนัยกลั่นใจตาย ฯ

๑ โอด 12 คำ ๑

เมื่อนั้น
 ทราบว่ากุมภัณฑ์อันแรงร้าย
 ชรอยเทเวศร์ศักดิ์สิทธิ์
 ให้พะวงหลงเล่ห์อสุรา
 คิดแล้วจึงจับศรทรง
 เข้าลักษณะที่จะไปคงไม่นาน
 คอยระวังตั้งตามองดู
 ว่าพลางทางลาเทวี

พระภูมีปดอบประโลมโถมฉาย
 เสแสงแปลงกายด้วยมายา
 มาคลจิตนิ่มน้องเสนาหา
 เพราะชกษาถึงที่จะวายปราณ
 แล้วตั้งองค์อนุชาใจหาญ
 ขอฝากเขาวมาลัยไว้จงดี
 ป้องกันศัตรูหมู่มุขภัย
 จรลีรับตามกวางไป ฯ

๑ 8 คำ ๑

เมื่อนั้น
 แลเห็นพระองค์ผู้ทรงชัย
 แกล้งทำผของลำพองแผ่น
 เดินพ้อภูวนัยไคลคลา

มาริจผู้มีอัชฌาตัย
 เสด็จจรดไล่ตามมา
 โลดเต้นเริงร้องก้องป่า
 จากนำศาลาพนาลี ฯ

๑ เข็ดฉาน 4 คำ ๑

เมื่อนั้น
 ด้อยตามสุวรรณมฤติ
 ครั้นจะดักจับเป็นเห็นไม่ได้
 จึงจับศรสิทธิ์ฤทธิธรม

พระระฆวงค์ทรงสวัสดิ์ศรีสมิ
 เข้าที่ป่าชฎุสัจคน
 ครั้นจะตามต่อไปไม่เป็นผล
 ภูวคลกก็พาดแผลงไป ฯ

๑ เข็ดฉิ่ง 4 คำ ๑

เมื่อนั้น
ต้องสรพระองค์ผู้ทรงชัย

มาริจขุนยักษ์แทบตักยัย
กลับรูปกลายเป็นอย่างมาร ๑

๑ ร่ำ 2 คำ ๑

แล้วจึงเสรเสร้างส่งเสียง
คล้ายเสียงองค์อวตาร
ช่วยพี่ด้วยเถิดน้องแก้ว
ตัวพี่เสียทีอสุรา
พูดเสร็จจำเลื่องนัยเนตร์
ยกมือประนมมนมัสการ
ขอประทานโทษที่ข้าผิด
ตัวข้าจำใจในครั้งนี้
ชาตินี้มีกรรมทำไว้
ว่าพลางทางกอดพระบาทา

ถ้อยคำสำเนียงอ่อนหวาน
เรียกยักษ์ผู้ชาญฤทธา
พี่จะตายเสียแล้วที่กลางป่า
มันจะเข่นฆ่าวายปราณ
ดูพระรามสมมหาศาล
ข้าแต่อวตารจักรี
ทรงฤทธิ์อย่ากริ้วยักษี
จึงทำท่วงทีมายา
ขอแก้ตัวใหม่ชาติหน้า
อสุราสุคตินชีวัน ๑

๑ โอด 10 คำ ๑

เมื่อนั้น
ฟังมาริจรำรำพรรณ
ชาตินี้อสุริกิดผิด
ตัวเราไม่ผูกเวร

องค์พระระฆุราชรังสรรค์
ทรงธรรมให้คิดเมตตา
กลับจิตเห็นโทษโทษา
จงไปฝากฟ้าให้สบาย ๑

๑ 4 คำ ๑

ประเทศ

พอลาคร่ำคร่ำสพระทรงศักดิ์
กลายเป็นเทวัญพรรณราย

อันชากศพยักษ์ก็พลันหาย
ลูกขึ้นถวายเป็นอัญชูลี ๑

๑ ร่ำ 2 คำ ๑

เห็นมาริจกลายเป็นเทพบุตร
จะสิ้นเวลากันครานี้

พระทรงครุฑปรีเปรมเกษมศรี
จงเป็นสุขชิตต่อไป ๑

๑ 2 คำ ๑

เมื่อนั้น

มาริจเทวอัชฌาสัย

อภิวัตแหบบาทกวนัย

แล้วเหาะไปสวรรค์ชั้นฟ้า ฯ

๑ เชิด 2 คำ ฯ

เมื่อนั้น

พระระฆุยคินาธา

เสร็จส่งมาริจเทวา

จึงค่อยอย่างบาทาคำเนิน ฯ

๑ 2 คำ ฯ

ชมคงโน

พระเสด็จเตร็จไปในแนวป่า

เลียบลัดกุฬาเขาเงิน

ชมพรรณมิ่งไม้ไพรเพลिन

ตามเนินแนวห้วยกรวยธาร

ถ้าแม้วีเวลาจะพาเจ้า

ยุพเยาว์มาเล่นลำสะพาน

เก็บดวงมาลีคลี่บาน

พอให้สำราญฤดี

จะเก็บผลไม้สุกงอม

หวานหอมมาให้มารศรี

แล้วชวนพักผ่อนอินทรีย์

ในที่ร่มไม้ไพรวัน ฯ

๑ 6 คำ ฯ

รำ

ครั้นเห็นตะวันเย็นย่ำ

จวนคำสิ้นแสงสุริย์ฉันท

จึงรีบเสด็จจรจรัด

มุ่งตรงสู่บรรณศาลา ฯ

๑ เชิด 2 คำ ฯ

มาจะกล่าววาทไป

ถึงองค์อัครเสนาหา

ได้ยินเสียงยักษ์มาษา

เรียกพระอนุชาฤทธิรงค์

จึงดำรัสตรัสแก่พระลักษณ

น้องรักอย่ามัวตลิ่งหลง

จงรีบไปตามพระจักรพงศ

ช่วยพระองค์ให้รอดอันตราย ฯ

๑ 4 คำ ฯ

เมื่อนั้น

พระลักษณทูลตอบ โลมฉาย

อันว่าพระองค์พงศนารายณ

ไม่มีเลขจะพ่ายฝีมือยักษ์

ทั้งไตรโลกทหารชาญชนะ

ไม่สู้พระอวตารหาญหัก

ถึงแม้เทवासुरารักษ์

จะต่อฤทธิ์ทรงศักดิ์นั้น ไม่มี

องค์พระเชษฐาบุญญาไว้

มิให้น้องห่างไกลมารศรี

คอยระวังเล่ห์กลอสุรี

พระพี่น้องอย่าแหงนแกลงฤทัย ฯ

๑ 6 คำ ฯ

เมื่อนั้น

นางสีดานารีศรีไส

ได้ฟังคั่งแค้นแน่นใจ
 รู้แล้วว่าองค์พระเชษฐา
 กระนั้นหรืออนุช่าวาจรัก
 เหมือนได้สี่ก๊กคชขบถไว้
 เสียดพระเชษฐาเมตตาน้อง
 ชะรอยจะกลับเห็นเป็นโอกาส
 เธอจะคิดอย่างไรเราไม่รู้
 เรามิใช่หญิงแพศยา
 อย่ามาพูดเกี่ยวพาลพัลวัน

เมื่อนั้น
 ชลเนตร์คลอกคลองนองตา
 อันองค์สมเด็จพระพี่นาง
 นับถือเหมือนอย่างชนนี
 ครั้นจะตอบแก้ไขก็ไม่ควร
 ถึงจะตรัสตำหนิติก็ตาม
 ฟังคำเทวีที่แสรังว่า
 ขอปวงอารักขไพรวัน
 ข้ามิได้ตั้งจิตคิดคด
 กอขันธ์ระวังเขาวมาลย์
 จำใจไปตามเทวีไซ้
 ว่าพलगบังคมนางเสีดา

เมื่อนั้น
 เห็นพระลักษณไปพันก็ยินดี

อรไทยจึงตอบองค์พระลักษณ
 เรียกว่าได้ยินแน่ประจักษ์
 ปลอຍให้ยักษ์มาได้ตั้งใจปอง
 ถึงยามภัยจับเจียวไม่เกี่ยวข้อง
 อนุชาไม่ต้องกตัญญู
 รู้ฉลาดเกี่ยวคนนำอดสู
 แต่นี้ไม่ขออยู่คูหน้ากัน
 ถึงแม้พระภัสศดาจะอาศัย
 เราไม่ผันผอนใจไปนำพา ฯ

๑ 10 คำ ๑

พระลักษณฟังคำร่ำว่า
 จึงทูลนางเสีดานารี
 ข้าวางไว้เหนือเกศ
 ควรหรือเทวีช่างหาความ
 ดูประหนึ่งลามลวนหยาบหยาม
 ข้ามิได้เลวทรามถึงเช่นนั้น
 เหมือนต้องศรอุราแทบแตกสิ้น
 ทั่วกันจงเป็นทิพย์พยาน
 ถือรับตั้งทรงยศมหาศาล
 แแต่่งคราญกลับทรงพระ โกรธา
 ข้าขอฝากเทพไทยให้รักษา
 ลีลาธิบออกนอกกฏี ฯ

๑ เชิด 12 คำ ๑

ฝ่ายท้าวทศพิศตรัยกษิ
 อสุรีจำแลงแปลงกาย ฯ

๑ ตรี 2 คำ ๑

ตามเส้า

กลายเป็น โยคีชีป่า

ครองผ้าแพรวเพริดเจิดฉาย

ทรงธุระประจำพรรณราย   เยื้องกายไปบรรณศาลา ฯ

ฯ เสมอ 2 คำ ฯ

ชมโฉม

พิศโฉมอรไทยวิไลยลักษณะ	นารักช่วยวนเสน่ห์หา
ดวงพักตร์ดั่งดวงจันทร์	เนตรดังคารากลางอัมพร
โอษฐ์ปานประพาพแดงแหล่ม	แก้มดั่งมาลีกลี้อ่อน
เกศงามกว่าศิวาภรณ์	ขนงก่งยิ่งศรฤทธิรงค์
พิศถันเทียบดวงประทุมมา	หัตถ์กรอ่อนนำพิศวง
เอวกลมสมสวยระทวยทรง	งามล้ำอนงค์ในลงกา
ถึงในเมืองแมนแดนสวรรค์	จะหารูปเทียบทันนั้นสุดหา
ยิ่งพิศยิ่งเพลินจำเริญดา	ยักษายืนจ้องมองเมียง ฯ

ฯ 8 คำ ฯ

รำย

รูปโฉมได้ชมสมใจ	ยังมีได้ฟังคำน้ำเสียง
คิดพลางทางขึ้นสู่ระเบียบ	ยืนนิ่งดูเนียงคุษฎี ฯ

ฯ เสมอเถร 2 คำ ฯ

เมื่อนั้น	นวลนางสีดามารศรี
บังคมคลอัญเชิญโยคี	นั่งที่เหนืออาสน์โอพาร์
ไฉนพระเป็นเจ้าฤษี	มาที่อรุณราวป่า
สิ่งไรประสงค์จงกล่าวมา	จะถวายพระสิทธิพานักธรรม ฯ

ฯ 4 คำ ฯ

เมื่อนั้น	ท้าวราพณาสุรรังสรรค์
ตอบว่าเข้ามาในไพรวัน	เดินผ่านนำบรรณศาลา
มองเห็นตัวเจ้าเขาวมาลย์	ข้าคิดสงสารเป็นหนักหนา
นวลละอองผ่องพักตร์ลักษณ์	ไม่ควรมาเร็ดร้างอยู่กลางไพร
ตัวเราเมตตาจะพาเจ้า	เข้าไปลงกากรุงใหญ่
อันองค์พญามารชาลย์	หฤทัยโอบอ้อมอารี
คงถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงเจ้า	นางเยาว์ให้สมศักดิ์ศรี
เป็นสุขทุกทิวาราตรี	เจ้านี้จะว่าประการใด ฯ

ฯ 8 คำ ฯ

เมื่อนั้น
ได้ฟังจึงพูดตอบไป
ข้านี้เป็นพระชายา
อันจะพาเข้าไปในกรุงมาร
อันหญิงที่ทิ้งสามี
ตัวข้าก็คิดไม่มีผล

เมื่อนั้น
นวลนางเกลี้ยงเกล้าเสาวภา
ควรแต่อยู่ปราสาทราชฐาน
เป็นขวัญตาพญาผู้สืบกร
ทศเศียรสุรวงค์ทรงยศ
อันฤทัยสามีเขาวมาลัย

เมื่อนั้น
ควรหรือพระสิทธานาชวนชัก
เป็นนักธรรมควรที่จะสอนธรรม
ยังมีได้เคยเห็นเลยเช่นนี้

เมื่อนั้น
เรามีใจฤทัยไพร
เรานี้คือว่าพญาราพณ์
เป็นใหญ่ในบรมพรหมพงศ์

ลิลากระทุม พอได้ประสบพบพักตร์
ขอเชิญสาวสวรรค์ขั้วขลุ่ยฟ้า
จะเอาไปเลยไปไยแก่ผิวเก่า
แม้เจ้ารามตามคิดถึงบุรี

นางสีดานารีศรีใส
พูดโฉนเช่นนี้พระอาจารย์
ของพระรามมหาศาล
มิใช่การขององค์พระทรงพรต
เป็นสตรีชั่วช้าสาหัส
ในพระองค์ทรงยศผู้ภรรดาฯ

๑ 6 คำ ๑

ฤทัยจำแลงแสรังว่า
ไม่ควรอยู่กลางป่าพนาดร
ท่ามกลางบริวารสโมสร
เชอคงขย่องหล่อนล้ำนงคราญ
งามงดอย่างชายชาติทหาร
ไม่ทันเทียบเปรียบปานพญาอัษฎ์ ๑

๑ 6 คำ ๑

สีดาพิโรธโกธรหนัก
ให้ทิ้งพระหริรักษ์จักรี
มาเป็นสื่อกุ่มภณฆ์นำบัลลือ
พระมุนีเห็นผิดเป็นชอบไป ๑

๑ 4 คำ ๑

ทศกัณฐ์จึงแจ้งแถลงไข
จะบอกอภัยไทยตามตรง
บารบไตรโลกดั่งประสงค์
เพราะความรักโถมยงจึงแปลงมา ๑

๑ 4 คำ ๑

ผูกจิตคิดรักเป็นหนักหนา
เข้าไปลงกาธานี
ถาหรือจะทำเทียมพี
ที่จะล้างชีวีให้ม้วยมรณ

ที่จะรักโฉมตรูไม่รู้หาย
คำเข้าเฝ้าระวังบังอร

ไม่วางวายสมัคสโมสร
มิให้อณาทรสักพริบตา ฯ

ร้าย

เมื่อนั้น

ตัวท่าน โง่เขลาเบาปัญญา
อันองค์สมเด็จพระรามศรี
เทวามนุษย์สุคราตรี
ชรอยท่านถึงพรหมลิขิต
ถึงที่ชีวีจะวายปราณ
จะถอนเขี้ยวพญาราชสีห์
จะจับตัวนาคมาถอนฟัน
จะทำการเหล่านี้เห็นคิดกว่า
พระจะตามสังหารราญรอน

นางสีดาตอบถอยยักขา
จึงกล้ำมาพูดเหมือนเช่นนี้
ภาคชกริกทั่วทุกราศี
ไม่สู้พระจักรีอวดาร
จึงคิดวิปริตเหิมหาญ
จึงก่อการทุจริตผิดทางธรรม
จะถอนเล็บสกุณีแข่งขัน
จะเค็ดดวงสุรย์จันทร์จากอัมพร
ที่จะลักขยาพระทรงศร
ให้ม้วยมรณดั่งไฟบรรลัยกัลป์ ฯ

๑ 6 คำ ฯ

๑ 10 คำ ฯ

เมื่อนั้น

ชวนดี ๆ แล้วไม่ไปด้วยกัน
ว่าพลางทางจับหัตถา
จะร้องกรีดหวีดโยนนะเทวี
อย่าตะโกนเลยเนียงเสียงแห่งเปล่า
ว่าพลางทางอุ้มอรไทย

ทศเศียร โกรธากายาสน์
ก็จะลักนวลจันทร์ไปบัดนี้
กรตระหวัดกัลยาเฉลิมศรี
อันสามีของนางอยู่กลางไพร
จะได้ยินเสียงเจ้านั้นหาไม่
รีบไปในป่าอารัญ ฯ

๑ รั้วแล้วเชิด 6 คำ ฯ

- จบชุดสีดาหาย -

วรรณกรรมบทละคร เรื่องรามเกียรติ์ ตอน ถวายลิง ที่กรมศิลปากรนำมาใช้เป็น
หลักในการแต่งบทโขน เมื่อครั้งนำออกแสดงในยุคฟื้นฟูนาฏกรรมโขนเมื่อปีพ.ศ. 2495
คือ บทละคร เรื่อง รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า
นภลัย (รัชการที่ 2) มีเนื้อเรื่องดังต่อไปนี้

สองนายหมายมุ่งกรุงลงกา	ตรงนินทกาลาเขาใหญ่
แลเห็นหลังคาสาลาลัย	อยู่ใต้ร่มไทรใกล้ศรี
จึงคล้อยเคลื่อนเลื่อนลงจากเวหา	ใครไม่เห็นกายกระบี่ศรี
แล้วพากันบทธจรจลี	มายังที่อาศรมพระสีทธา

๑ เสมอ 4 คำ ๑

๓๕	เมื่อนั้น	พระโคบุตรดาบสพรตกล้า
	เชี่ยวชาญการเวทวิทยา	เป็นใหญ่กว่าโยคีชีไพร
	ตั้งแต่พระอาจารย์ทำภารกิจ	ถอดจิตเจ้าลงกาออกมาได้
	เอาใส่กล่องศิลารักษาไว้	ที่ในอาศรมพระนักรธรรม์
	อันองค์สุราพระยามาร	ใครสังหารชีวาไม่อาสัญ
	ด้วยเดชะพระเวทวิเศษครัน	เป็นครุทศกัณฐ์แต่นั้นมา
	นับถือลือเลื่องทั้งเมืองมาร	เอาลูกหลานมาไว้ให้ศึกษา
	รำเรียนเขียน ก ข ก กา	ศิษย์หาเล่าหนังสืออ้ออึ้งไป

๑ 8 คำ ๑

๓๖	วันนั้นพระมหาอาจารย์	สาละวนลานทำการใหญ่
	เรียกหาสานุศิษย์ให้คิดไฟ	ถลุงหลอมเหล็กไหลแร่พลวง
	เอาปรอททองลงให้กินกัน	สีสันดั่งดาวชาวช่วง
	แล้วเก็บไว้ใส่ขันน้ำผึ้งรวง	ฉันดีพิพวงเกิดกำลัง
	คิดจะใคร่ให้เป็นกายสิทธิ์	อิทธิฤทธิ์เหาะได้ดั่งใจหวัง
	อุตสาห์สุมรมไฟระไวระวัง	ไม่เห็นอยู่นั่งอุตุลุดในกุฎี

๑ เจรจา 6 คำ ๑

	เมื่อนั้น	องคตหนูมานชาญชัยศรี
	จึงเข้าไปไหวกราบพระมุณี	สองกระบี่ทำแกลั้งแสร้างโศกา

๑ โอด 2 คำ ๑

เมื่อนั้น
แลเห็นวานรทั้งสองรา
จึงชักไข่ไต่ตามทันที
มีเหตุเภทพาลประการใด

องค์พระอาจารย์มานกล้า
พระสิทธิานิกแห่งแคลงใจ
ประสกลิงเหล่านี้อยู่ที่ไหน
ทุกข์ร้อนสิ่งไรจึง โศกา

๑ 4 คำ ๑

เมื่อนั้น
ทำสะท้อนอนใจไปมา
ตัวข้าชื่อว่าหนุมาน
นั้นองค์บุตรพระยาพาลี
ตั้งแต่เข้ามาอยู่ด้วยพระราม
ที่ไหนหนักหักได้ดังบัญชา
อุตสาห์ปล้ำทำศึกถึงเพียงนี้
กลับจะคิดมาพินให้บรรลัษ
ไฉนข้าว่าทำวทศพักตร์
ตัวข้าพี่น้องสองรา
ขอพระองค์จงได้โปรดเกล้า
จะมาอยู่คู่โพธิสมภาร

วายุบุตรวุฒิไกรใจกล้า
พุ่มพายนาคาแล้วพาที
เป็นทหารพระรามเรื่องศรี
เป็นลูกพี่ลูกน้องกันสองรา
ทำสงครามฆ่ายักษ์มาหนักหนา
แต่ตัวข้าผู้เดียวเที่ยวขับไป
ความชอบจะมีก็หาไม่
เจ็บใจข้านักพระสิทธิา
น้ำพระทัยคินักคินา
อยากจะใคร่เป็นข้าพระยามาร
ช่วยพาเข้าไปถวายเป็นทหาร
รักทำราชการในลงกา

๑ เจรจา 12 คำ ๑

เมื่อนั้น
ยังสงสัยไม่เชื่อวาจา
ซึ่งเฝ้าว่าผิดกันกับพระราม
เกลือกจะเป็นสายสนกลใน
แล้วไฉนข้าว่าคำอสุรี
ซึ่งจะมาเป็นข้าพระยามาร
ถวายจะกระไรไปข้างหน้า
มิงอยากเป็นข้าก็เข้าไป
จะกลัวเกรงโพยภัยอะไรมี

พระฤาษีฟังคำที่ร่ำว่า
พระสิทธิาจึงตอบไปทันใด
จะเชื่อถ้อยฟังความนั้นไม่ได้
นานไปสิจจะทำให้รำคาญ
ว่าเองนี้หยาบซำกล้าหาญ
รูปนี้เห็นพานไม่ไว้ใจ
เจ้าลงกามันจะโกธรร ฐ โทษได้
มิใช่ไม่รู้จักอสุรา
ไม่พอที่วุ่นวายหานายหน้า

รูปจะได้สวคมนตรีภาวนา

ไม่ต้องการจะมาพากูไป

๑ 10 คำ ๑

เมื่อนั้น
 อ้อนวอนพระมุนีพีร์พีไร
 ครั้งนี้หนีร้อนมาพึ่งเย็น
 จะภักดีต่อองค์เจ้าลงกา
 แต่จะให้ไปโดยลำพังตัว
 เหตุว่าข้าพวกไพร่
 ถ้าเห็นข้าน่าที่จะหุนหัน
 ฉวยโกธรฆ่าฟันก็บรรลัย
 แม้นพระองค์พาไปเห็นไม่ตาย
 จงได้โปรดเกล้าแต่เท่านั้น
 มาตรการครั้งนี้มีช่วย
 แล้วเข้ากอดบาทาพระอาจารย์

หนุมานฟังคำทำร้องไห้
 ขอพระองค์จงได้เมตตา
 อย่าสงสัยไม่เป็นเหมือนเช่นว่า
 ไปกว่าจะสุดสิ้นชีวิต
 คิดกลัวทศพัศครักษ์ก็
 เป็นที่ข้อแค้นเคืองพระทัย
 จะทันทูลคดีที่ไหนด
 จะได้ใครคุ้มครองป้องกัน
 พอลวายพระพรผ่อนผัน
 อย่าให้ชีวันวายปราณ
 ข้าคงม้วยชีวังสังขาร
 สองทหารแสวงทำโศกา

๑ โอค 12 คำ ๑

เมื่อนั้น
 มิได้รู้กลมารยา
 สำคัญมั่นหมายเอาว่าจริง
 พระอาจารย์นั่งนิกริกใคร
 มันลิจงรักสมัคมา
 อันเจ้าลงกาธานี
 ต้องผจญรณรงค์องค์เดียว
 ใอันนี้ก็ไม่ชั่วตัวสำคัญ
 คิดพลางทางว่ากับวานร
 กูจะช่วยพามิงคลาไคล
 ว่าแล้วเข้าไปในห้อง
 ฉวยไม้เท้าก้าวเดินออกมา
 แล้วเหลียวหน้ามาชวนสองกระบี่

พระคาบสผู้ทรงศึกษา
 เห็นกระบี่โศกาก็ตายใจ
 จะรู้เล่ห์ลมลึงก็หาไม่
 แม้นไม่พาเข้าไปก็ไม่ดี
 จะอาสาทศพัศครักษ์
 ครั้งนี้สิ้นวงศ์พงศ์พันธุ์
 จับเกี่ยวบิบบม้วยอาสาญ
 จะได้ช่วยทศกัณฐ์มันชิงชัย
 เอ็งอย่าทุกข์ร้อนร้องไห้
 เข้าไปเฝ้าองค์เจ้าลงกา
 พระคาบสห้ามครองครองผ้า
 ปิดประตูศาลาใส่กลอนไว้
 ออกจากกุฎีที่อาศัย

องค์คหณมานชาลัญชัย

ก็เดินไปตามองค์พระนักพรต

๑ เสมอ 14 คำ ๑

เมื่อนั้น

วาขุบุตรมุกฝ้าพระคาบส

น้องชายช่วยฉวยคร่าตลาคต

นิมนต์คอยก่อนอย่าเพื่อไป

๑ 2 คำ ๑

เมื่อนั้น

พระฤาษีหลากจิตคิดสงสัย

จึงว่าเอ็งยุคคร่ากว่าไร

จะได้ไปเห็นวันทันเวลา

หรือมีงยังไม่ไว้ใจตัว

เกรงกลัวทศพิศตรัยรักษา

กูเองกับองค์เจ้าลงกา

มันเป็นศิษย์หามาแต่ไร

ถึงเสนาข้าเฝ้าทั้งหลาย

โทษทัณฑ์ถึงตายก็ขอได้

อย่างนี้กินแหนงแคลงใจ

มิใช่จะล่อลวงมีง

อันซึ่งเอ็งเกรงกลัวว่าตัวร้าย

จะไถ่เกลี้ยเสียให้หายโกธรซึ่ง

กว่าไรเป็นนั่นอย่าพรั่นพริ้ง

จะพามึงเข้าไปให้ได้ดี

๑ 8 คำ ๑

เมื่อนั้น

คำแหงหนุมานชาลัญชัยศรี

นบนอบตอบคำพระมุนี

ไซ้ว่าข้านี้มีเชื่อฟัง

จะเข้าไปเฝ้าองค์เจ้าลงกา

กลัวแต่จะได้หน้าเสียหลัง

ข้านี้ร้อนรนพันก่าลัง

คิดระวังว่ากูฎีไม่มีใคร

ด้วยพิเภกกราบทูลพระราม

ต่อหน้าวานรน้อยใหญ่

ว่าทศกัณฐ์นั้นถอดดวงใจ

ฝากให้แก่องค์พระมุนี

มารำลิกนิกได้หากกลางทาง

จริงอย่างนั้นหรือพระฤาษี

จงเล่าแถลงแจ้งคดี

ข้านี้นิกพะวงสงกา

๑ 8 คำ ๑

เมื่อนั้น

พระคาบสผู้ทรงสิกขา

ฟังวานรแถลงแจ้งกิจจา

พระสิทธิศาจารย์ไตรการ

ถึงกูจะคิดปีดงำ

ก็มีผู้แนะนำบอกขาน

จะพรางมันไปไยไม่ต้องการ

พระอาจารย์จึงตอบวาจา

ดวงใจทศกัณฐ์มันฝากกู

จริงอยู่เหมือนคำพิเภกว่า

แล้วตั้งข้าฯกำชับกำชา

เองอย่าพูดจาต่อไป

๑ 6 คำ ๑

เมื่อนั้น

หนุมานยินดีจะมีไหน

ทำเป็นตระหนกตกใจ

เออะอะไรกระนี้มีเป็นการ

พระรามทำศึกแก้ทศกัณฐ์

หมายมั่นจ้านงจงผลาญ

ควรหรือพระสัทธาอาจารย์

เอาดวงใจพระยามารมาทิ้งไว้

ฉวยพระรามใช้กระบี่มีฤทธิ์

มาลักเอาดวงจิตไปได้

เหมือนแกล้งทศกัณฐ์ให้บรรลัย

ข้าฯจะฟังผู้ใดพระมุนี

๑ 6 คำ ๑

เมื่อนั้น

องค์พระโคบุตรฤาษี

ได้ฟังวาจาพาที

พระมุนีเห็นจริงทุกสิ่งไป

จึงว่าคู่อ่อนหนุมาน

เอ็งว่าขานนั้นชอบอัชฌาสัย

น้อยหรือซื่อสัตย์สุดใจ

สามีกัดใคร่รักใคร่ทศกัณฐ์

ว่าแล้วจึงองค์พระมุนี

พาสองกระบี่ผายผัน

ถือไม้เท้าก้าวเดินงงัน

กลับมาอรัญญูฎี

๑ เสมอ 6 คำ ๑

ครั้นถึงจึงเข้าในห้อง

หยิบกล่อ่งดวงจิตยักษ์

แล้วกลับออกมาพลันทันที

จึงบอกกับกระบี่ทั้งสองรา

นี่กล่อ่งดวงจิตทศเศียร

ผนี่กปิดแนบเนียนหนักหนา

มันฝากกูไว้แต่โรมา

ต้องพิทักษ์รักษาทั้งดาปี

๑ 4 คำ ๑

เมื่อนั้น

หนุมานได้ฟังพระฤาษี

ทำสงสัยได้ถามไปทันที

ข้าฯนี้หนักแครงแครงใจ

อันกรุงลงกาพระยามาร

มีปราสาทราชฐานกว้างใหญ่

ทำไมจึงไม่เก็บไว้

ขัดขวางอย่างไรพระมุนี

๑ 4 คำ ๑

เมื่อนั้น

องค์พระโคบุตรฤาษี

ยิ้มพลาททางตอบวาที

กูจะบอกมึงนี้ให้เข้าใจ

อันดวงชีวินี้สำคัญ
 แม้นดวงจิตจิตตัวเข้าเมื่อไร
 เมื่อแรกเอาออกจากอินทรีย์
 จึงต้องใส่กล่องหินศิลา

เมื่อนั้น
 เห็นกล่องดวงชีวิก็ตั้งใจ
 จึงแก้งว่าข้ามทั้งนี้
 จวนจะบ้ายชายแสงสุริยน

เมื่อนั้น
 ก็นำหน้าวารเวลาไคล

เมื่อนั้น
 เอออะไรมาเป็นเช่นนี้
 จะเอากล่องดวงใจเข้าไบนั้น
 ลวycinเข้ากายาเหมือนว่าไว้
 กว่าจะตั้งการกิจพิธิ
 แม้นพระรามรบกับทศกัณฐ์
 เสียแรงสู้สามภักดิ์สมัคมา
 ว่าพลางทำตระหนกตกใจ

เมื่อนั้น
 พิเคราะห์ดูเห็นจริงยิ่งรำคาญ
 ครั้นจะเอาดวงใจไปด้วยเล่า
 จะเก็บไว้ในอรัญกุฎี
 คิดพลางทางว่ากับหนุมาน
 กูนี้อันอันจนใจ

ทศกัณฐ์มันเก็บไว้ไม่ได้
 จะคืนเข้าเส้นในกายา
 กูตั้งกิจพิธิเหนื่อยหนักหนา
 เอามาให้กูเก็บไว้

๑ 6 คำ ๑

หนุมานผู้มีอัชฌาสัย
 หมายได้สมคะเนด้วยเล่ห์กล
 ด้วยเค็มที่ไม่แจ้งเหตุผล
 นิมนต์รับพาข้ามเข้าไป

๑ 4 คำ ๑

พระดาบสงวองงไม่สงสัย
 ถือไม้เท้าจ้องจระลี

๑ เสมอ 2 คำ ๑

วาอุบุตรยุคมือพระฤาษี
 พูคอยู่เมื่อกี้ก็ลืมนไป
 ไกลองค์ทศกัณฐ์กระไรได้
 จะรู้ที่กระไรพระนักรรรม์
 ถึงเจ็ดปีเจ็ดเดือนน้อยหรือนั้น
 นำชีวันจะบรรลีย์
 จะรู้ที่พึ่งพาผู้ใดได้
 จะผ่อนผันฉันทไคพระอาจารย์

๑ 8 คำ ๑

พระโคบุตรหยุดยั้งฟังว่าขาน
 จะคิดอ่านอย่างไรก็ใช่ที่
 จะคืนเข้ากายาทำวักยนิ
 ก็กลัวพวกไพรจะลักไป
 มิ่งทักทานนั้นชอบอัชฌาสัย
 จะเอากล่องไปไว้ที่ไหนดี

๑ 6 คำ ๑

เมื่อนั้น
 อันตัวข้าพี่น้องทั้งสองนี้
 หมายถึงมาเป็นข้าพระยาอัษฎ
 องค์พระมุนีผู้ปรีชา
 จงส่งกลองดวงใจให้องคต
 เมื่อเสร็จสรรพจะกลับเข้ากุฎี
 โปรดถวายเสียก่อนแต่ตัวข้า
 แต่พอเคลื่อนคลายสบายใจ
 อันซึ่งองคตน้องชาย
 คิดอ่านผ่นผันกันอย่างนี้

หนุมานนบยอมตอบถวาย
 ภักดีต่อองค์เจ้าลงกา
 ด้วยจ่านงจงรักหนักหนา
 อย่าคิดกังขาราคี
 ถือทำพระคาบสออยู่ที่นี้
 จึงเอากลองชีวิตนี้ไป
 ในเวลาวันนี้ให้ได้
 อยู่ในลงกาธานี
 ไว้ข้าจะถวายกระบี่ศรี
 พระมุนีจะเห็นเป็นกระไร

๑ 10 คำ ๑

เมื่อนั้น
 ผลกรรมทศกัณฐ์จะบรรลีย์
 จึ่งส่งกลองดวงใจให้องคต
 แล้วพาอายุบุตรบทจร

พระมหาคาบสเป็นใหญ่
 เผลิญให้เชื่อวานร
 เอ็งคงทำกูอยู่นี้ก่อน
 เข้าในนครลงกา

๑ เชิด 4 คำ ๑

บัดนั้น
 ซึ่งเรือนร้านบ้านริมรัถยา
 บ้างร้องบอกกันพลางทางวัง
 ตัวนี้ที่มันมาจุดไฟ
 ต่างตระหนกอกสันขวัญหาย
 ที่จวนตัวกลัวตายเต็มที
 ที่บ้านใกล้ไต้ยินอื้อฉาว
 ทั้งเมียผัวกลัวว่าจะเกิดไฟ
 พวกผู้ดีมีหน้าข้าราชการ
 อัษฎอยู่หอคอยพลอยตีกลอง

เหล่าพวกอสุรศักดิ์ยักษ์
 เห็นหนุมานมาก็ตกใจ
 ใ้อีลึงพวกมนุษย์เข้ามาได้
 ร่ายกาจเหลือใจไซ้พอดี
 หึงชายอลหม่านอึงมี
 วังหนีเหน้อยบอบหอบหายใจ
 เช็ดคราครั้งเมืองลงกาใหม่
 รือหลังคาพาไลลงเป็นกอง
 ปิดประตูใส่คาลทุกบ้านช่อง
 บ้างชนข้าวของร้องอิงไป

๑ เชิด 10 คำ ๑

เมื่อนั้น
 เดินตามพระสิทธาคลา ไคล
 จึงเข้าเฝ้ายุคลุคไม้เท้า
 แต่เข้ามาด้วยพระมุณี
 องคตอยู่ผู้เดียวที่ประตู
 จวกรบราฆ่าฟันกันบรรลัย
 อันการภักดีที่ประโยชน์
 เชิญยับยั้งนั่งอยู่ที่ศาลา
 ถ้าพบใครให้แถลงแจ้งกิจ
 ถึงยักษ์มารดาเคียดแค้นจง

เมื่อนั้น
 จึงตอบวาจาพาที
 พลมารเห็นว่าเป็นข้าศึก
 มันชงกันนักยักษ์กับลิง

เมื่อนั้น
 สมถวิลยินดีปรีดา

ครั้นถึงองคตน้องชาย
 เจ้าจงเอากล่องดวงใจ
 จะนิมิตขึ้นใหม่ให้น้องยา
 แล้วไปอยู่เชิงธัญชันบรรพต
 แม้นเห็นพีหะขึ้นบนเวหา
 ว่าแล้วว่าขุบุตรวุฒิไกร

เป็นเหมือนกล่องศิลาพระคาบส
 แล้วไหว้พระพายผู้บิดา

คำแหงหนุมานทหารใหญ่
 เห็นชาวเมืองตกใจก็ได้ที
 มันจะฉาวขึ้นแล้วพระฤาษี
 อสุรีคืนวุ่นทั้งเวียงชัย
 ยักษ์มารไม่รู้จะล้อมไล่
 จะเคืองใจเจ้ากรุงลงกา
 ก็จะกลับเป็นโทษโทษา
 ตัวข้าจะไปสั่งองคต
 ว่าเป็นศิษย์พระมหาคาบส
 พระนักพรตจงโปรดปรานี

๑ 10 คำ ๑

องค์พระโคบุตรฤาษี
 มิ่งว่าทั้งนี้คือจริง
 จะอีกกระทู้กรบพุ่งกันยุ่งยิ่ง
 เถິงว่าไปกำจับแล้วกลับมา

๑ 4 คำ ๑

วาขุบุตรวุฒิไกรใจกล้า
 ก็กลับมาขังทวารเวียงชัย

๑ เชิด 2 คำ ๑

ออกอุบายชี้แจ้งแถลงไข
 ช้อนเสียวอย่าให้พระนักพรต
 คอยท่าถวายพระคาบส
 คอยจำกำหนดคสังญาไว้
 จึงเอากล่องศิลานั้นมาให้
 สำรวมใจนิมิตด้วยฤทธา

๑ ตรี 6 คำ ๑

ยื่นให้องคตขนิษฐา
 ขออย่าเพื่อพัดมาในเจ็ดวัน

กว่าจะสำเร็จเสร็จราชการ
ว่าแล้วก็รีบจรจัด

ของพระอวตารรังสรรค์
ตามพระนักรรรมเข้าไป

๑ เสมอ 4 คำ ๑

เมื่อนั้น
นำหน้าหนุมานชาญชัย

พระโคบุตรทรงญาณอาจารย์ใหญ่
เข้าไปยังพระโรงรูจี

๑ เสมอ 2 คำ ๑

๓

เมื่อนั้น
เสด็จออกหมู่มุขมนตรี
คิดถึงสงครามกับรามลักษณ์
ด้วยสิ้นสุริย์วงศ์พงศ์พันธุ์
ทั้งเสนาข้าเฝ้าก็เบาบาง
ครั้งนี้สุดรู้สุดฤทธิ

ท้าวราพณาสูรย์กษิ
สถิตที่แทนแก้วแพรวพรรณ
พระยายักษ์ยังวิโยคโศกสัลย์
ไม่มีใครไปประจัญปิจจามิตร
ให้อ่างว่างแลเหลือวเปลี่ยวจิต
ตะลึงคิดอันอันตันอุรา

๑ 6 คำ ๑

ร้าย พอแลเห็นรพระนักสิทธิทอาจารย์
ยื่นขยับจับศรศักดิ์ดา
จึงว่าพามาไซพระมุนี
ชื่อว่าหนุมานทหารราม
เมื่อตั้งพิธิใหญ่ในอุโมงค์
ทั้งเผาเมืองลงกามาพวกยักษ์
พระยามารเช่นเขี้ยวเกรี้ยวกราด
โหมน้ำวพระแสงก่งขึ้นพลัน

พาคำแหงหนุมานมาตรงหน้า
อสุราคิดขยั่นครันคร้าม
ไอลิงตัวนี้มันหยาบหยาม
ทำความแค้นข้าหนักหนานัก
ก็ตามลงไปจันจาลหาญหัก
แค้นนักโหมไม่ไว้มัน
กระทีบบาทสะเทือนเลื่อนลั่น
ไว้มันทำไมไอลวานร

๑ กุกพาทย - เขิด - เจรจา 8 คำ ๑

เมื่อนั้น
มันไม่มาหักหาญราญรอน
แล้วตรงขึ้นไปนั่งบัลลังก์อาสน์
จึงว่าไอลกระบี่นี้เข้ามา
จะอยู่ด้วยอสุราสามิภักดิ์
มันเล่าบอกออกอรรถชัคความ

พระฤาษีห้ามว่าซ้ำซ้ำก่อน
วางศรเสียดูจะพุดจา
ขัดสมาธิสองชั้นพรรษา
แต่กองทัพพลับพลาประสกราม
ตัวกูก็ได้ชักไอลถาม
ว่าพระรามข่มเหงคะเนงร้าย

จะตรงมาแต่ตัวก็กลัวอยู่
พระเล่าความแต่ต้นจนปลาย

จึงให้ภูช่วยพามาถวาย
บรรยายถึถ้วนทุกประการ

๑ เกรจา 8 คำ ๑

เมื่อนั้น
ได้ฟังพระสิทธิอาจารย์
ธรรมคาเข้าศึกษาเป็นมิตร
ถึงมาตรแมนเท็จจริงสิ่งใด
คิดพลางทางว่าวายุบุตร
เที่ยวต่อตีมิชย์ในสงราม
จงแถลงแจ้งเรื่องแต่เริ่มแรก
เขาค่าทอข้อ ไหนที่แค้นนัก

ทศเศียรศักคากล้าหาญ
พระยามารนึ่งนิกตริกไตร
จะเบาจิตเชื่อฟังยังไม่ได้
จำจะไล่เลียงดูให้รู้ความ
ท่านยงยุทธชำนาญชาญสนาม
เป็นโฉนพระรามจึงไม่รัก
เหตุผลต้นเดิมให้ประจักษ์
จึงหาญหักมาเข้าข้างเรานี้

๑ 8 คำ ๑

เมื่อนั้น
จึงทำว่าช้าจะทูลพระภูมิ
อันพระรามความดีก็เหลือแสน
ตั้งแต่ณรงค์ในลงกา
ราชการไหนดหนักเข้าหักนั้น
แต่กริ้วกราดคาดโทษทุกครั้งไป
จึงตั้งจิตจำนงตรงมา
แมนไปรดเลี้ยงข้าวไว้ในบุรี
จะเหลือแต่พระลักษณ์กับพระราม
สงครามก็จะกลับอัปรา

คำแหงหนุมานชาญชัยศรี
คูที่เสกแสวงแกลิ่งนิทา
ทารกรรมทำแค้นก็หนักหนา
ข้าอสารปรับทุกทัฬหชัย
จะบำเหน็จรางวัลก็หาไม่
น้อยใจเป็นพันพันทวี
หมายฟังพระยายักษ์
เห็นวานรจะหนีเนื่องมา
เป็นสามทั้งพิเภกยักษ์
ข้าจะได้คูหน้าสาแก่ใจ

๑ 10 คำ ๑

เมื่อนั้น
พิเคราะห์ความงามจริงทุกสิ่งไป
จึงดำรัสตรัสถามหนุมาน
เราจับได้ไม่ประหารชีวิต

ทศกัณฐ์ฟังแจ้งแถลงไข
แต่จะแกลิ่งซักไซ้ดูท่วงที
เมื่อครั้งท่านมาหักสวนศรี
ว่าจะเลี้ยงกระบี่ไว้ลงกา

เหตุไฉนไม่อยู่ด้วยกันเล่า
ท่านไปถึงกองทัพพลับพลา

เมื่อนั้น
เมื่ออาสาพากรุงไกร
พระองค์จะเสด็จไว้จึงไม่อยู่
เมื่อตัวข้าคืนกลับไปพลับพลา
ไม่มีของสิ่งอื่นแต่ผืนเดียว
อุตสาห์ทนมารทารกรรม
หมายจะใคร่ได้เป็นทหารเอก
ขยงให้ลงอาชญา
ความผินคิดหนึ่งก็ไม่มี
สุดแสนแสนสุดเจ็บใจ
อันณรงค์สงครามคราวนี้
จับมนุษย์พี่น้องทั้งสองรา

เมื่อนั้น
หมายจะได้หนุมานชาญชัย
จึงโอภาปราศรัยกระบี่ศรี
ไปลำบากยากจนทรมาณ
ทำสงครามความชอบน้อยหรือนั้น
ให้แต่ผ้าชุบอาบหยาบซ้ำ
บัดนี้มาสามภักดิ์รักเรา
จะเสียดเป็นโอรสยศไกร
ว่าพลางทางตรัสปรึกษา
จะเสียดหนุมานไว้ในบุรี

ยังจำเผาธานีแล้วหนีหน้า
พระรามมาให้ปิ่นสิ่งอันใด

๑ 6 คำ ๑

หนุมานทูลแจ้งแถลงไข
ข้าตั้งใจจงรักพระราม
ด้วยเห็นเขายังเอ็นดูหนักหนา
พระรามรางวัลผ้าชุบอาบน้ำ
ทั้งนุ่งทั้งเกี่ยวทุกเช้าค่ำ
อาบเหงื่อต่างน้ำทุกเวลา
แต่พิเภกคอยคิดริษยา
พระรามเชื่อฟังทุกครั้งไป
พาลตีพาลคำไม่ปราศรัย
สิ้นอาลัยสิ้นรักจึงหักมา
ตัวข้ากระบี่ขออาสา
มัดมามาถวายภูไวย

๑ 12 คำ ๑

ทศกัณฐ์ไต่ยื่นสิ้นสงสัย
ไว้ต่างใจต่างตาพระขามาร
เจ้าก็มีศักดากล้าหาญ
ให้ป่วยการเปล่าเปล่าไม่เข้ายา
ปุ่นบำเหน็จรางวัลไม่สมหน้า
ประมาทเล่นเห็นว่าเป็นลิงไพร
มิให้เจ้าเคืองขัดอัชฌาสัย
ให้อยู่ในลงกาธานี
กับข้าเฝ้าท้าวพระยาอีกมี
ผู้ใดเห็นร้ายคิดจึงว่ามา

๑ เจรจา 10 คำ ๑

บัดนั้น
รับสั่งบังคมอสุรา
ซึ่งถ้อยคำกำแหงหนุมาน
ทั้งท่วงทีกิริยาเมื่อมานั้น
อันกระบี่หนีร้อนมาพึ่งเย็น
ขอพระองค์ผู้ทรงภพไตร

เมื่อนั้น
ด้วยสิ้นคิดมิตรสหายเผ่าพงศ์
สำคัญว่าวานรนั้นจงรัก
จึงว่าแก่หนุมานชาญชัย
พ่อจะเลี้ยงรักเจ้าเท่าอินทรชิต
ครัสพลางทางผินพักตร์มา
ซึ่งโปรดพาวานรมาทั้งนี้
เหมือนโยมม้วยชีวันบรรลัย
อันซึ่งคำกำแหงหนุมาน
จะเลี้ยงให้เป็นสุขทุกเวลา
แล้วครัสเรียกเครื่องขาสุธารส
หยิบพระศรีชอยใส่ในตะบัน

เสนาในใหญ่น้อยล้วนหน้า
ปรึกษาแล้วทูลขึ้นพร้อมกัน
ว่าขานเห็นจริงทุกสิ่งสรรพ
ก็โศกเศร้าสมกันทุกอย่างไป
สุจริตคิดเห็นพอเลี้ยงได้
อย่างนี้ก็แห่งแคลงได้บาทบงสุ

๑ 6 คำ ๑

ทศกัณฐ์ชื่นชมสมประสงค์
รณรงค์ผู้เดียวเปลี่ยวใจ
จะได้ผลลาญรามลักษณ์ให้ตัดภัย
จงตั้งในสุจริตต่อบิดา
ถึงชอบผิดไม่ถือโทษา
ว่ากับพระสิทธาทันใด
คุณนั้นพื้นที่จะเปรียบได้
พระองค์ช่วยชุบให้เป็นมา
จงวางใจไว้ภารธุระข้า
อุปมาเหมือนบุตรบุญธรรม
ถวายพระดาบสนิมนต์ฉันทัน
ทศกัณฐ์ค่อยประเคนพระสิทธา

๑ เจริจา 12 คำ ๑

- จบตอนถวายเป็น -

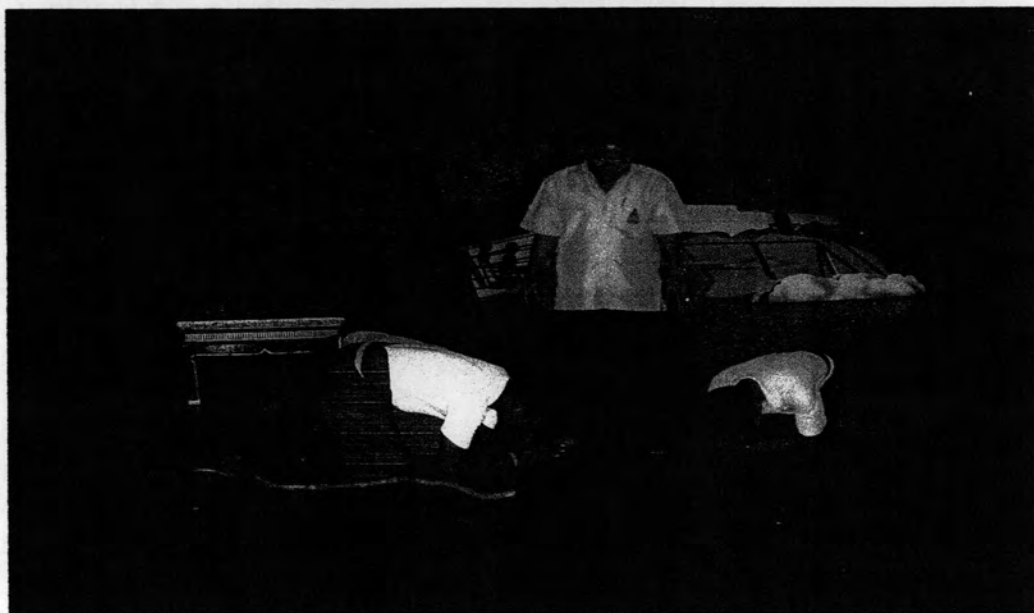
ภาคผนวก ข

ภาพการฝึกหัดบทบาทฤๅษีโคบุตร

ภาพการฝึกหัดบทบาทภูมิโคบุตร การแสดงโขนตอน ถวายลิง

ผู้สอน : นายเสรี หวังในธรรม

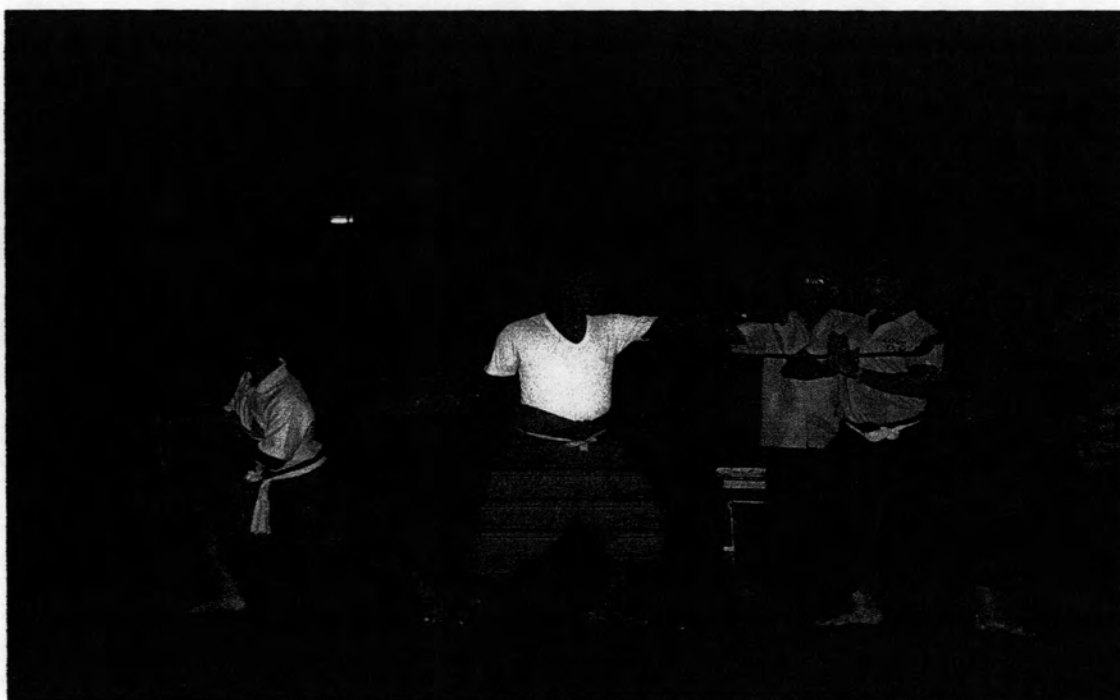
ผู้เรียน : นายจรัญ พูลลาภ

ภาพที่ 180 : คำนับครู

ภาพที่ 181 : การฝึกหัดทำรำเพลงหน้าพาทย์เสมอธรรมดา

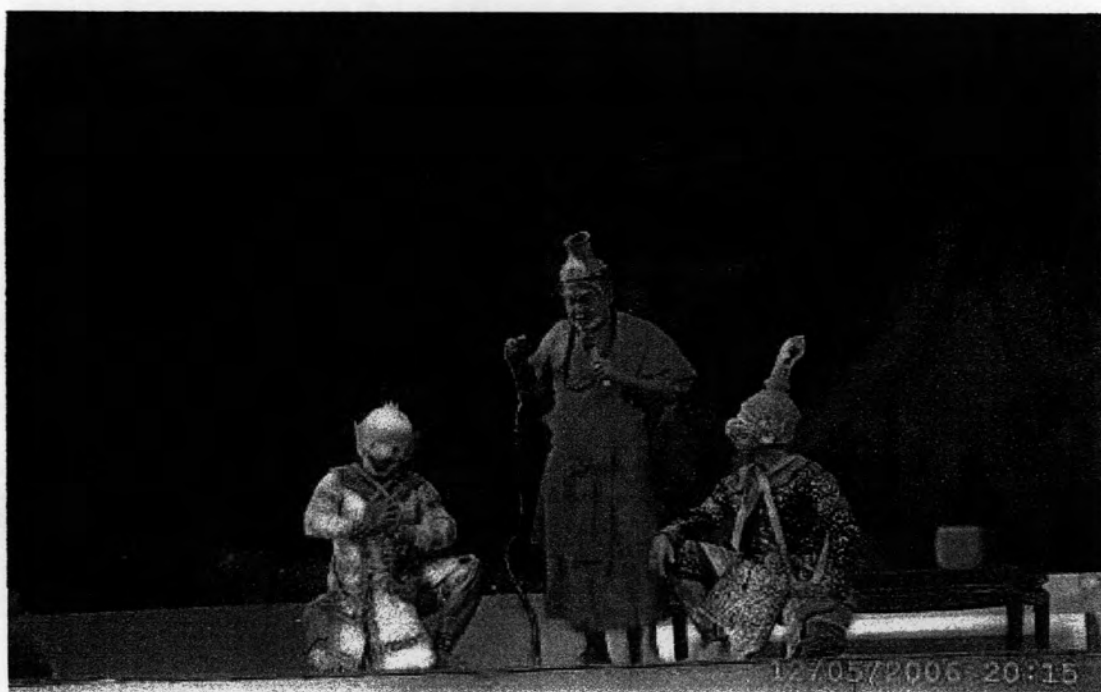
ภาพที่ 182 : การฝึกหัดกระบวนท่าที่เป็นมุขตลก

ภาพที่ 183 : การฝึกหัดกระบวนท่าที่เป็นมุขตลก

ภาพที่ 184 : ภาพการฝึกหัดอุษีลาทศกัณฐ์

ภาพที่ 185 : การแสดงโขนตอนถวายลิง

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายจรูญ พูลลาภ เกิดวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2507 ปัจจุบันอายุ 43 ปี สำเร็จการศึกษาประกาศนียบัตรนาฏศิลป์ชั้นสูง วิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพ กรมศิลปากร พ.ศ. 2528 ได้รับปริญญาตรีศึกษาศาสตร์บัณฑิต (นาฏศิลป์ไทย) คณะนาฏศิลป์และดุริยางค์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล พ.ศ. 2531 เริ่มเข้ารับราชการที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ กองศิลปศึกษา กรมศิลปากร พ.ศ. 2531 ตำแหน่งครูอัตราจ้างชั่วคราวและบรรจุเข้ารับราชการ พ.ศ. 2536 ตำแหน่งอาจารย์ 1 ระดับ 3 สอนนาฏศิลป์ไทย(โขนยั๊กษ์) และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2549 ปัจจุบันรับราชการในตำแหน่งครูชำนาญการ สอนนาฏศิลป์ไทย (โขนยั๊กษ์) ณ.วิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม

